

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Mustonen, Sanna; Suni, Minna

Title: Sosiaalinen ja kulttuurinen kestävyys koetuksella : sotaa paenneiden kiinnittymisen ja kuulumisen tukeminen kielenopetuksessa

Year: 2024

Version: Published version

Copyright: © Kirjoittajat

Rights: CC BY 4.0

Rights url: <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

Please cite the original version:

Mustonen, S., & Suni, M. (2024). Sosiaalinen ja kulttuurinen kestävyys koetuksella : sotaa paenneiden kiinnittymisen ja kuulumisen tukeminen kielenopetuksessa. *Kieli, koulutus ja yhteiskunta*, 15(7). <https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-joulukuu-2024/sosiaalinen-ja-kulttuurinen-kestavyys-koetuksella-sotaa-paenneiden-kiinnittymisen-ja-kuulumisen-tukeminen-kielenopetuksessa>

(<https://www.kieliverkosto.fi/fi>)

Sosiaalinen ja kulttuurinen kestävyys koetuksella: sotaa paenneiden kiinnittymisen ja kuulumisen tukeminen kielenopetuksessa

---

Muuttunut maailmantilanne pakottaa pohtimaan, miten kielenopetuksessa tulisi ottaa huomioon kestävyiden sosiaalinen ja kulttuurinen ulottuvuus, kun ryhmissä opiskelee konfliktialueelta paenneita lapsia, nuoria tai aikuisia. Opettajilta odotetaan uudenlaista osaamista ja myös oman roolin uudelleenarviointia.

Julkaistu: 4. joulukuuta 2024 | Kirjoittaneet: Sanna Mustonen ja Minna Suni

Suomessa on verrattain hyvät pedagogiset valmiudet vastaanottaa ja kouluttaa eri kieli- ja kulttuuritaustoista tulevia lapsia, nuoria ja aikuisia. Silti Venäjän Ukrainassa vuonna 2022 aloittama hyökkäyssota johti uuteen tilanteeseen: koskaan aiemmin ei ollut tullut sotaa paenneita oppilaita ja opiskelijoita yhtä aikaa ja paljon kaikille koulutusasteille ja kaikkialle maahan.

Tilanne asettaa koulutuksen sosiaalisen ja kulttuurisen kestävyiden koetukselle: miten varmistetaan esimerkiksi koulutuksellisen demokratian toteutuminen, vahva monilukutaito kaikille kielitaustasta riippumatta sekä kielellisen monimuotoisuuden arvostus? Opettajilta vaaditaan myös valmiuksia kohdata konflikteja paenneita oppijoita sekä tunnistaa oma roolinsa opintoihin kiinnittymisen ja uusiin yhteisöihin kuulumisen edistäjinä.

Artikkeli perustuu Jyväskylän yliopistossa käynnissä olevassa Kieli, kiinnittyminen ja kuuluminen: Ukrainalaiset osana maaseudun koulu- ja työyhteisöjä ja niiden muutosta -hankkeessa (<https://www.jyu.fi/fi/hankkeet/kieli-kiinnittyminen-ja-kuuluminen>) (Suomen Akatemia, 2023–2027) tehtyihin havaintoihin. Hankkeen avainosallistujina on sekä työikäisiä että oppivelvollisuusiän lopulla Suomeen tulleita vähintään 16-vuotiaita nuoria. Aineistoesimerkit ovat otteita suomenopettajien haastatteluista sekä kenttämuistiinpanoja suomen kielen tunneilta. Teema koskee kuitenkin kaikkea kielikoulutusta.

Sosiaalinen ja kulttuurinen kestävyys

Sosiaalisen kestävyden käsitteellä viitataan ihmisten yhdenvertaisiin mahdollisuuksiin osallistua yhteiskunnan toimintaan sekä heidän perusoikeuksiensa, kuten koulutuksen, terveydenhuollon ja muiden hyvinvoinnin edellytysten toteutumiseen. Sosiaalinen kestävyys sisältää demokratian ja ihmisoikeuksien edistämisen ulottuvuudet. (SKKT 2022; Kautto & Metso 2008.)

Kielenopetuksessa tämä tarkoittaa pelkistetyimmillään sitä, että opiskelijoita tuetaan monilukutaidon saavuttamisessa, jotta yhteiskunnallinen osallistuminen ja aktiivinen toimijuus uudessa kieliympäristössä mahdollistuu. Nykyiset opetussuunnitelmat ohjaavat kielenopetusta tähän suuntaan, mutta rinnalla on tarve vahvistaa tietoisesti myös opiskelijoiden kiinnittymistä, kuulumista ja hyvinvointia.

Aineistossamme moni opettaja painottaa, että ukrainalaisten nuorten tilanne vaikuttaa opiskeluun ja ryhmään kiinnittymisen suhteen haastavammalta kuin aiemmin kohdattujen opiskelijoiden:

H1: – – jotenkin semmosta saamattomuutta, ehkä osa vähän muissa maailmoissa, kattoo puhelinta paljon – – Kyllä mä kielenopettajana koen sen täällä ympäristössä aika uutena ilmiönä, onhan meillä aina ollut varmaan yksittäisiä jotka on ehkä olleet vähän, että ei oo nyt niin koulu kiinnostanut, mutta nyt tuntuu, että se on vähän niin kun ryhmäilmiö osalla. (.) Tullaan kyllä aika hyvin tunneille, mutta ei sitten oikein, ja voidaan ehkä tehtävätkin tehdä, mutta se voi olla hutaistemalla tehtyä. Sitten ei kuitenkaan oikein osata mitään. Ja just se vuorovaikutus on aika matalaa.

H2: Tuntuu, että moni on pudonnut jo kärryiltä täs vaiheessa vuotta. Perussanoja ehkä ei tiedä ja ei välttämättä vastaa mitään kun kysytään, ja hämmentyy tosi paljon. Ja näittekin ehkä tuolla munkin luokassa äsken, oli sellasta että ei saanut sanaa sanottua. Tosi kaukana sitten niistä, jotka on pitkälle päässy samassa ryhmässä.

Haastatteluotteista välittyy kielenopettajien huoli opiskelijoidensa irrallisuudesta ja alisuoriutumisesta sekä vuorovaikutuksen niukkuudesta – ja myös halu ymmärtää uudenlaista tilannetta. Sosiaalisen kestävyuden näkökulmasta nuoria tulisi auttaa ryhmäytymisessä ja vertaissuhteiden rakentamisessa sekä keskusteluttaa esimerkiksi mielen hyvinvointiin liittyvistä teemoista. Tällaista tukea etenkin konfliktialueilta tulleet oppilaat ja opiskelijat tarvitsisivat.

Kulttuurinen kestävyys viittaa monimuotoisuuden arvostamiseen sekä ihmisten välisen rauhan dialogin edistämiseen (SKKT 2022). Sillä vastustetaan polarisaatiota, kuplautumista ja erillisyyttä. Kulttuurinen kestävyys edellyttää verkostojen ja dialogin rakentamista vastaanottavien yhteisöjen (luokkayhteisöt, järjestöt, naapurustot jne.) kanssa – ja ne voivat tarvita rohkaisua tällaisen dialogin käymiseen vielä tulijoitakin enemmän.

Opettajan puolestaan tulee tuntee oppijansa, jotta luokkahuoneissa voi rakentaa dialogia haastavistakin kulttuurisista ja yhteiskunnallisista aiheista. Kielenopetuksessa kulttuurisen kestävyden edistäminen tarkoittaa oppijoiden monikielisyyden, elämäkokemusten, aiempien

koulutuspolkujen sekä erilaisten identiteettien ja katsomusten tuntemusta ja arvostamista (Paris & Alim 2017). Seuraavissa luvuissa avataan tätä teemaa lähemmin etenkin kieli- ja koulutaustojen osalta.

Kielet ja kieli-identiteetit

Ukraina on kielellisesti korosteisen moninainen yhteiskunta (Lönngren ym. 2023). Maan itsenäistyttyä Neuvostoliitosta ja etenkin uuden kielilain 2019 myötä ukrainan kielellä on ollut kiistaton asema kansalliskielenä, mutta vähemmistökieliäkin on vanhastaan useita – venäjän ohella muun muassa unkari, romania ja krimintataari. Vähemmistökielten kielipoliittinen asema ei ole kovin vahva, vaikka puhujamäärät ovatkin alueellisesti merkittäviä. Monikielisyys on yhteisöissä ja perheiden sisälläkin yleistä, ja huomattava osa kielenkäyttäjistä myös identifioituu suržykin (ukrainaksi суржик) eli eräänlaisen välimuodon puhujiksi. Erityisesti suhde venäjän kielen käyttöön on sodan myötä ollut ukrainalaisten keskuudessa nopeassa muutoksessa. Suomessakin monet venäjää puhuvat ukrainalaiset etäännyttävät itseään ja identiteettiään siitä nyt tietoisesti, koska kieleen kohdistuu niin vahva stigma vihollisen kielenä. (Frick & Kapranov 2023; Koptsyukh & Svyrenko 2024.)

Yleisestikin sodat ja konfliktit näkyvät vahvana kieli-ideologisena polarisaationa, mutta Ukrainassa tilanne on poikkeuksellisen jännitteinen. Erilaiset tulkinnat Ukrainan kielitilanteesta ja kieliin liittyvistä arvostuksista välittyvät myös lapsille ja nuorille, jotka muovaavat kieli-identiteettiään uudessa kieliympäristössä – esimerkiksi Suomessa. Kysymys ”äidinkielestä” on monelle herkkä, mikä heijastuu oman äidinkielen nimeämistä, käyttöä ja opiskelua koskeviin valintoihin. Seuraava haastattelukatkelma kuvaa tilanteen hahmottamisen hankaluutta S2-opettajan näkökulmasta:

Haastattelija: Onko teillä käsitystä kuinka monella on ukraina äidinkieli tai sitten venäjä, puhuuko he ukrainaksi keskenään vai?

Opettaja: Onko sekin vähän hämärä se raja, että kai ne jotka on jostain Ukrainan itäosista, onko vähän ollut keskinäistäkin, osa ehkä pitää itseään enemmän venäläisenä tai jotakin tällasta vähän erikoista, mikä ei avaudu ihan meille.

Tällaisenkin teeman käsittely olisi tarpeen koulun turvallisella maaperällä, mutta se vaatii opettajalta asetelman ymmärtämistä ja sensitiivistä otetta.

Koulutus uudistus käynnissä sodan keskellä

Jo ennen sotaa Ukrainassa aloitettiin laaja koulutuksen reformi, ja Suomi on ollut sen suunnittelussa ja toteutuksessa mukana ([Learning together: Finland's support to Ukrainian school reform | Baltic Rim Economies \(https://sites.utu.fi/bre/learning-together-finlands-support-to-ukrainian-school-reform/\)](https://sites.utu.fi/bre/learning-together-finlands-support-to-ukrainian-school-reform/)). Reformin tavoitteena on ajantasaistaa Ukrainan koulujärjestelmää yleiseurooppalaiseen suuntaan ja vahvistaa demokraattisia arvoja ja käytänteitä, kuten oppilaiden osallisuutta ja kriittisen ajattelun taitoja. Sodan aikana tahtotila koulutuksen jälleenrakentamiseen on edelleen vahva (esim. <https://saved.foundation/> (<https://saved.foundation/>)).

Osana reformia kielikoulutusta on kehitetty kulttuurista ja sosiaalista kestävyttä huomioivaan suuntaan. Vähän ennen sodan syttymistä käyty keskustelu mediakasvatuksesta ja -kriittisyydestä sekä kielellisestä diversiteetistä kielten oppimateriaaleissa konkretisoi, miten vaikea suomalaisen asiantuntijan voi olla hahmottaa ukrainalaisen kieltenopettajatiimin lähtökohtia ja tulkintoja. Ukrainan pyrkiessä vahvistamaan yhtenäisyyttään ukrainan kieli nousee koulutuksessa asemaan, joka herkästi nakertaa vähemmistökielten puhujien oikeuksia. On ylipäänsä vaikea ymmärtää, millaisessa mediamaisemassa ja kielellisessä todellisuudessa monet eurooppalaisetkin kollegat tekevät kestävyden eteen töitä.

Uusia opetusjärjestelyjä Suomessa

Aluksi useimmat Ukrainasta Suomeen paenneet perusopetusikäiset jatkoivat etäyhteydellä koulunkäyntiä Ukrainassa. Viimeistään kesän 2022 jälkeen oppilaat sijoitettiin valmistavaan opetukseen, jolloin keskiöön nousi suomen kielen oppiminen. Yllättävässä tilanteessa luotiin paikallisesti uudenlaisia ad-hoc-ratkaisuja. Valmistavaa opetusta järjestettiin esimerkiksi kaksikielisenä opetuksena (suomi-ukraina/venäjä) yhteisopettajuuden ideaa soveltaen siten, että ryhmään palkattiin ukrainalainen opettaja koulunkäynninohjaajaksi.

Monet ukrainalaiset oppilaat käyvät yhä rinnakkain suomalaista ja ukrainalaista koulua. Ukrainan opetus- ja tiedeministeriö panostaa etäopetukseen (<https://lms.e-school.net.ua/> ([<https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-joulukuu-2024/sosiaalinen-ja-kulttuurinen-kestavyys-koetuksella-sotaa-paennei...> 5/11](https://lms.e-</p></div><div data-bbox=)

[school.net.ua/](https://www.school.net.ua/))), ja useat kunnat ovat mahdollistaneet siihen osallistumisen. Etäkoulu on tarjonnut kaivattua sosioemotionaalista tukea samalla, kun ilmassa on ollut huolta siitä, etteivät ukrainalaiset edisty suomen kielessä tai integroidu odotetusti yleisopetuksen ryhmiin.

Kieltenopettajien olisikin hyvä olla tietoisia tästä asetelmasta ja tunnistaa kahden rinnakkaisen koulun kuormittava mutta samalla identiteettiä vahvistava vaikutus. Kestävyyden kannalta on keskeistä, että sotaa paenneet katsovat asioita paluun ja jälleenrakennuksen näkökulmasta. Esimerkiksi erilaisiin siirrettäviin taitoihin voi epävarmuuden aikana olla motivoivampaa investoida kuin vain määräaikaisesti hyödyllisiin. Siksi englannin opiskelu saattoi ainakin alussa motivoida suomea enemmän.

Toisaalta opetussuunnitelmien mukaisesti myös suomen kielen opetuksessa vahvistetaan laaja-alaisia kriittisen ajattelun, oppimaan oppimisen, kulttuurisen osaamisen ja vuorovaikutuksen, osallistumisen ja kestävän tulevaisuuden rakentamisen taitoja. Näitä jokainen oppilas ja opiskelija tulee tarvitsemaan riippumatta siitä, jääkö hän Suomeen vai palaako Ukrainaan, jonka koulutusjärjestelmässä nämä laaja-alaiset taidot ovat vasta jalkautumassa käytänteiksi.

Aineistomme osoittaa, että kehittyvällä kielitaidolla voidaan jo varhain käsitellä haastaviakin yhteiskunnallisia ja ajankohtaisia kysymyksiä, jos ne koskettavat opiskelijoiden elämää. Seuraavasta kenttämuistiinpanosta (syksy 2023) käy ilmi, kuinka yli 16-vuotiaiden suomentunnilla käsiteltiin nationalismia ja kansallisvaltioiden syntyä. Opiskelijoita oli muualtakin kuin Ukrainasta, ja heidät oli ohjattu laatimaan lyhyitä alustuksia omien lähtömaidensa historiasta. Opettaja huolehti myös ”takarivin nuorten” osallistumisesta.

Opettaja kuvaa, että yhteiskuntaoppiakin opiskellaan kieli edellä. – –

Tärkeä on myös saada ymmärrys esimerkiksi suomalaisesta demokratiasta.

Viime yhtkopintunnilla oli noussut ”niin kiinnostava teema, nationalismi”, että nyt (suomen tunnilla) jatketaan siitä.

Tunnilla oli puhuttu siitä, miten Suomesta tuli Suomi.

Puheeksi oli tullut, milloin Ukrainasta tuli Ukraina tai Ranskasta Ranska. Opiskelijat olivat vastanneet, että kyllä sinä tiedät.

Mutta opettaja haluaa kuulla, miten ukrainalaiset sen kertovat itse. (Tunnin alussa opettaja totesi, että ”me olemme lukeneet kirjoista mutta te olette kokeneet.”)

– –

Opiskelijat olivat tosi intensiivisesti mukana tunnilla, koska opettaja selvästi haki heitä kiinnostavia ja ajankohtaisia aiheita, jotka olivat aikuisen elämälle ja juuri näille opiskelijoille merkityksellisiä. Monilla oli aivan pakottava tarve ilmaista itseään.

Kulttuurisen kestävyiden perusidea toteutuu tällaisessa opetustilanteessa hyvin. Yhteiskunnalliseen dialogiin lähteminen kehittää paitsi taitoa myös uskallusta jakaa omia ajatuksiaan ja argumentoida opiskeltavalla kielellä.

Virheiden pelkoa, vetäytymistä ja vastuuta

Koulutuskulttuurin erot maiden välillä ovat huomattavia, ja nuorten parissa tehtyjen haastattelujen valossa koulunkäynti Suomessa koetaan vapaamuotoiseksi ja siinä mielessä helpoksi, että kokeita ja kontrollia on vähemmän kuin Ukrainassa. Toisaalta nuoret kuvaavat epäonnistumisen pelkoon sekä ukrainalaisessa yhteiskunnassa sisäistettyä vaativuutta (ks. Elomaa 2024). Aiempi koulukulttuuri on ollut autoritääriin ja opettajajohtoinen, joten virheiden tekeminen ja keskeneräisten ajatusten ääneen sanominen on monelle uusi oppimaan oppimisen taito. Kieltenopettajilta tarvitaankin oppimiskäsitysten avaamista ja rohkaisemista kielenkäyttöön.

Moni opettaja on myös kokenut, että opiskelijoiden on vaikea hahmottaa uudessa vapaassa ilmapiirissä omaa toimijuuttaan, vastuitaan ja velvollisuuksiaan. Elleivät opettajat vaadi osallistumista,

tunneilla helposti vetäytyään. Kaksi S2-opettajaa kuvasi yhteishaastattelussa omaa tasapainoiluaan näin:

Opettaja2: Aivan selkeä ero siinä. Ja sitten mitä nyt (kahden venäjöntaitoisen opettajan nimet) on puhunut kun tuntee venäläistä kulttuuria paremmin, että tietenkin meillä on tosi erilainen kulttuuri tässä koulussa. Mä ainakin tykkään antaa vapauden opiskella tai olla opiskelematta, että se on vähän niin kun oma päätös. Autan heti, kun sä päätät opiskella, tuen kaikissa, mutta varmaankin he on tottunut enemmän semmoseen, ohjaavampaan tai pakottavampaan.

Opettaja1: Autoritäärisempiä, opettajat.

Opettaja1: Eikä se sitä motivaatiota anna, vaikka siellä kuinka yrittäis olla tiukkana. Mä ainakin koen että se olis ittelte raskasta ((toinen opettaja myöntelee taustalla)) olla sellainen ((naurahtaa)).

Opettaja2: Ehkä heillä se on ollut semmonen tuki jonka ne olis tarvinnut ((toinen opettaja myöntelee taustalla)) tai on kotimaassa ollut hyvä asia ehkä, tai he odottaa samanlaista ja muuta.

Opettaja1: Niin, kaipaako ne sitä semmosta johtajuutta sitten? Vaikea sanoa.

Vetäytyminen on ymmärrettävää: koulukulttuurin erojen lisäksi elämäntilanne on kuormittava ja epävarma. Nuorten arkea leimaa ylirajaisuus, ja etenkin sodan keskelle jääneistä on jatkuva huoli. Osalla on voimavaroja vievä kielellisen välittäjän rooli (englanniksi *broker*, ks. Mustonen ym. 2020) tai huolenpitovastuuta perhepiirissään. Toisaalta iso osa nuorista on toiveikkaita tulevaisuutensa suhteen. Jotkut ovat myös jääneet joko omasta tai perheensä päätöksestä Suomeen, vaikka muut perheenjäsenet ovat palanneet tai palaamassa Ukrainaan. Näidenkin nuorten pyrkimyksiä tulee tukea eikä olettaa kaikkien elävän paluun toivossa:

[opiskelijan] Äiti harkitsee takaisin Ukrainaan lähtöä, mutta haluaa [poikansa] jäävän tänne. [Opiskelija] puhui Suomen antamasta "kultaisesta lipusta" tulevaisuuteen (kenttämuistiinpanot)

Yksin asuvilla nuorilla on suuri vastuu omasta arjestaan, mikä voi vaikeuttaa opiskeluun panostamista ja ”kultaisen lipun” hyödyntämistä. Koulunkäynnin rytmi ja rutiinit kuitenkin kiinnittävät nykyhetkeen epävarmassa elämäntilanteessa ja kannattelevat siten paitsi tulevaisuuden suunnitelmia myös hyvinvointia kokonaisvaltaisesti.

Lopuksi

Kieltenopettajilla on jo koulutuksensa pohjalta jäsentynyt kuva siitä, miten kieli kietoutuu yhteen identiteetin, kulttuurin ja osallisuuden kanssa. Sotaa paenneiden opettamisen myötä saattaa näidenkin asioiden kipeys ja kompleksisuus avautua uudella tavalla.

Kulttuurisesti ja sosiaalisesti kestävät toimintatavat ovat pedagoginen vastaus epävarmassa elämäntilanteessa olevien oppilaiden ja opiskelijoiden kiinnittymisen ja kuulumisen tarpeeseen. Opettajilta kaivataan tukea vertaissuhteiden ja sosiaalisten verkostojen rakentamiseen sekä identiteettipohdintoihin ja kriittisen ajattelun taitojen kehittämiseen. Valmiita ratkaisuja tai vastauksia ei tarvitse olla, mutta näille kysymyksille on hyvä antaa kieltenkin oppitunneilla tilaa.

Sanna Mustonen työskentelee yliopistonopettajana opettajankoulutuslaitoksessa ja akatemiahankkeen tutkijana kieli- ja viestintätieteiden laitoksessa Jyväskylän yliopistossa. Hän toimi konsultoivassa roolissa Ukrainan koulureformia tukevassa Learning together -hankkeessa.

Minna Suni työskentelee suomen kielen professorina Jyväskylän yliopistossa. Hän johtaa Kieli, kiinnittyminen ja kuuluminen - akatemiahanketta.

Lähteet

Elomaa, I. (2024). *16–18-vuotiaiden ukrainalaisten suomen kieleen liittyvät tunteet, käsitykset ja toimijuus kielen oppimisen alkuvaiheessa*. Maisterintutkielma. Jyväskylän yliopisto. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-202406275020> (<http://urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-202406275020>)

Frick, M. & Kapranov, Y. (2023). Ukrainalaiset ja ukrainan kieli Suomessa sotavuosina 2022–2023. *Kielikello*. <https://kielikello.fi/ukrainalaiset-ja-ukrainan-kieli-suomessa-sotavuosina-2022-2023/>

[\(https://kielikello.fi/ukrainalaiset-ja-ukrainan-kieli-suomessa-sotavuosina-2022-2023/\)](https://kielikello.fi/ukrainalaiset-ja-ukrainan-kieli-suomessa-sotavuosina-2022-2023/)

Kautto, M. & Metso, L. (2008). Sosiaalinen kestävyys – uusi poliittinen horisontti. *Yhteiskuntapolitiikka*, 73 (4), 411–420.

Koptsyukh, A. & Svyrenko, A. (2024). *Ukrainians who fled the war: their registration in municipalities of residence and their future plans*. Survey results. Sisäministeriön julkaisuja 2424:8. Helsinki: Sisäministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-324-957-8> (<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-324-957-8>)

Lönngrén, T., Rosén, T. & Yurchenko, O. (2023). *Scorched by War: A Report on the Current Language Situation in Ukraine*. SCEEUS Report Series on Ukrainian Domestic Affairs, No. 11 <https://sceeus.se/en/publications/scorched-by-war-a-report-on-the-current-language-situation-in-ukraine/> (<https://sceeus.se/en/publications/scorched-by-war-a-report-on-the-current-language-situation-in-ukraine/>)

Mustonen, S., Puranen, P. & Suni, M. (2020). Maahanmuuttotaustaisten opiskelijoiden tasa-arvoisen osallisuuden tukeminen ammatillisessa koulutuksessa. *Kieli, koulutus ja yhteiskunta*, 11 (6). <https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-lokakuu-2020/maahanmuuttotaustaisten-opiskelijoiden-tasa-arvoisen-osallisuuden-tukeminen-ammatillisessa-koulutuksessa> (<https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-lokakuu-2020/maahanmuuttotaustaisten-opiskelijoiden-tasa-arvoisen-osallisuuden-tukeminen-ammatillisessa-koulutuksessa>)

Paris, D., & Alim, H.S. (2017). *Culturally sustaining pedagogies: Teaching and learning for justice in a changing world*. New York, NY: Teacher's College Press.

SKKT 2022 = Suomen kestävän kehityksen toimikunta (2022). *Kestävän kehityksen toimikunnan strategia 2022–2030: Luonnon kantokyvyn turvaava, hyvinvoiva ja globaalisti vastuullinen Suomi*. Valtioneuvoston kanslian julkaisuja 2022:6. Helsinki: Valtioneuvosto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-496-5> (<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-496-5>)

Artikkeliin viittaaminen

Mustonen, S. & Suni, M. (2024). Sosiaalinen ja kulttuurinen kestävyys koetuksella: sotaa paenneiden kiinnittymisen ja kuulumisen tukeminen kielenopetuksessa. *Kieli, koulutus ja yhteiskunta*, 15(7). Saatavilla: <https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-joulukuu-2024/sosiaalinen-ja-kulttuurinen-kestavyys-koetuksella-sotaa-paenneiden-kiinnittymisen-ja-kuulumisen-tukeminen-kielenopetuksessa> (<https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-joulukuu-2024/sosiaalinen-ja-kulttuurinen-kestavyys-koetuksella-sotaa-paenneiden-kiinnittymisen-ja-kuulumisen-tukeminen-kielenopetuksessa>)